

Stadslandbouw en -moestuinen in metropolitaan gebied: het geval Brussel en Le Début des Haricots asbl

Maarten Roels (*Le Début des Haricots asbl*)

Het ontkiemen van Le Début des Haricots

Le Début des Haricots is een veelzeggende woordspeling op de Franse uitdrukking *c'est la fin des haricots* wat zoveel betekent als 'er valt niets meer aan te doen, dit is het einde'. Volgens ons is alles nog mogelijk, ligt er een veld aan utopieën te wachten om te ontkiemen.

Dat was in 2005 en is nog steeds de visie van een groep landbouwkundigen die aan de Hogeschool van Ath afstudeerden en voelden dat het beste wat ze konden doen vooral niet datgene was wat hen de laatste jaren aangeleerd was. Hun verstedelijkte ogen openden zich tijdens die jaren voor hoe het er in de werkelijkheid aan toe ging op het platteland. Ze leerden er alles over wat ze niet wilden: mechanisering, pesticiden, herbiciden, chemische meststoffen, ...

Twee zaken zaten duidelijk grondig fout: het klassieke landbouwmodel en de afstand tussen de stedeling en de plattelandsbewoner en in het bijzonder de boer. De vzw viel echter niet uit de blauwe lucht. Er bestond in die tijd een collectief van mensen die elkaar regelmatig zagen om kennis en ervaringen uit te wisselen omtrent duurzame levenswijzen in en rond de stad. Het collectief droeg de al even sprekende naam *Sémance d'utopie*. De overgang van dit collectief naar een vzw gebeurde vooral door de nood aan een duidelijk kader waarin op termijn mogelijks schenkingen en subsidies zouden kunnen worden ontvangen en mensen tewerkgesteld. Aanvankelijk werkte iedereen wel als vrijwilliger. Vandaag is de vzw bemand en bevrouwd door 12 werknemers, maar dat wordt niet bepaald door het werk dat er is, wel door de financiële steun die we ontvangen. Er zijn heel wat vragen waar we wegens gebrek aan middelen jammer genoeg niet kunnen aan beantwoorden. Naast deze werknemers werkt er een grote ploeg aan al dan niet permanente vrijwilligers mee aan de projecten van de vzw. De leden van de raad van bestuur behoren daartoe.

Veel doelstellingen en evenveel genot

De doelstellingen van onze vereniging zijn veelzijdig. We willen stadsbewoners dichter brengen bij landbouwers via een solidariteitsband; kinderen en volwassenen aanleren waar groenten en fruit vandaan komen (zowel historisch gezien als concreet in het heden), hoe je ze zelf op natuurlijke wijze kunt telen en verwerken tot heerlijke gerechten; stadsbewoners terug een kader geven waarin ze collectief constructief kunnen samenwerken in de publieke onbebouwde ruimte; de kennis

en ervaringsuitwisseling tussen bestaande stadsprojecten stimuleren en verbeteren; mensen laten zien dat bijen een belangrijke rol kunnen spelen in het stedelijk ecosysteem en ten slotte mensen laten proeven van de geneugten van de vegetarische keuken die gebruik maakt van groenten uit de stad.

Een overkoepelende doelstelling is dat we van het nastreven van deze doelen willen genieten en anderen willen inspireren dat ook te doen!

De Gasaps

Alle doelstellingen zijn verbonden aan afzonderlijke projecten die nauw met elkaar verbonden zijn om een coherent geheel te maken.

De eerste doelstelling nam iets meer dan vier jaar geleden in de kelder van een typisch Brussels huis de vorm aan van wat vandaag nog steeds een Groupement d'Achat Solidaire à l'Agriculture Paysanne (GASAP). Dit initiatief groeide onder tussen uit tot 41 groepen van gemiddeld 15 huishoudens. Die groepen zijn autonoom en delegeren allen iemand naar de zogenaamde Réseau die elk seizoen samenkomt. Een aantal gemotiveerde leden nemen het dagelijks bestuur op in de zogenaamde Noyau. Het geheel wordt gecoördineerd door Anaïs, de coördinatrice. Elke groep heeft een contract met één boer of een groep van boeren die wekelijks groenten en fruit leveren aan de groepen. Wanneer er iemand uit de groep stapt, wordt door dit lid, met de hulp van de anderen, een vervangster gezocht. Zo heeft de boer een onafgebroken verkoop. De boer en de groepen werken samen een prijs uit en onderhandelen over het teeltplan. Wanneer een oogst mislukt, krijgt de boer de steun van zijn groepen. Die aanvaarden dat er eens wat minder in de mand zit. Volgende keer beter.

Deze samenwerkingsvorm waarbij risico wordt gedeeld, is de basisvoorwaarde van een vorm van landbouw die zich laat beïnvloeden door de natuur en minder door externe input. Het levert een nieuw economisch verband dat van samenwerking en solidariteit vertrekt. Veel gezinnen gaan ook regelmatig naar de boerderijen en ontdekken er hoe een andere dan de conventionele landbouw functioneert. De steun die van dit netwerk uitgaat, heeft ook mensen die helemaal geen landbouwer dachten te worden, aangezet om te beginnen zaaien en oogsten. We proberen via dit project landbouwers ook met elkaar te laten samenwerken. Door hun deelname in de Réseau zien ze elkaar meer als partners en minder als concurrenten. Naast die sociaaleconomische impact zorgen we ook voor minder afval, voedselkilometers, biodiversiteitsverlies, grond en watervervuiling, ...

Het initiatief verwierf ondertussen heel wat stabiliteit en evolueert stilaan naar een autonoom project met een onafhankelijk statuut. Die ontwikkeling maakt deel uit van onze visie. Hoe autonomer, hoe liever.

Jardins des couleurs en jardins collectifs

Verstedelijking en mechanisering van de landbouw lijken hand in hand te gaan met het verdwijnen van natuurlijke ruimtes in de stad en op het platteland. Dat leidt tot een soort van vervreemding en gevoel van machteloosheid. Alle ruimte lijkt onderworpen te zijn aan regels die anderen (in de stad, de openbare instellingen en op het platteland landbouw en industrie) vastleggen. We proberen die visie te veranderen op verschillende manieren.

In Jardin des Couleurs trekken we naar lagere en middelbare scholen waar we een aantal handen-uit-de-mouwen-en-in-de-aardeworkshops geven. We leggen daarbij in een aantal cycli de oorsprong van groenten en fruit uit, we leren de kinderen iets over de koolstof- en stikstofcycli, bodemdynamiek, enzovoort zodat ze zelf met inzicht kunnen beginnen telen. In het eerste jaar geven wij de sessies, in het tweede jaar wordt dat de taak van een lesgever die de eerste sessies volgde. Zo autonomineren we het project.

Het project Jardins Collectifs gaat eigenlijk om directe ingrepen in de publieke ruimte. Ons eerste project begon in 2008 op een randgebied van de site Thurn & Tassis. De eigenaar van de site gaf ons een precair contract voor ongeveer 40 are. We kuisten, met aangroeiende hulp van buurtbewoners de site op en begonnen met de aanleg van paadjes in natuurlijke materialen, groeven een vijver, plaatsten bijenkasten, bouwden een droogtoilet met panoramisch zicht op de Brusselse Manhattan. Een jaar lang werden de buurtbewoners geïnitieerd in de principes van ecologisch tuinieren en duurzame groepsdynamiek.

Na dat jaar werd het beheer overgedragen aan het collectief dat nu autonoom is. Vergelijkbare projecten begonnen in Schaarbeek (in de tuin van een bejaardentehuis), in Etterbeek (op een braakliggend stuk grond van de gemeente) en in de Marollen (achter een sociale appartementsblok). Ondertussen

namen her en der in de stad mensen zaadgoed en emmer ter hand en ontdekten de geneugten van natuurlijk, collectief tuinieren. Vooral het collectieve is niet onbelangrijk. De tuinen zijn plaatsen waar groepen mensen zelf moeten uitzoeken hoe ze het best kunnen samenwerken. Ze gaan zelf op zoek naar een vorm van organisatie waarin mensen met vaak zeer verschillende sociale, culturele, pedagogische achtergronden beginnen samenwerken aan een gemeenschappelijk project. Tegelijk leren ze natuur herontdekken in de stad.

Het houdt geen steek om landbouw puur te zien als een import-exportmachine die de handelsbalansen in evenwicht moet houden, noch dat we de grond blijven vernielen met chemische middelen ver van de stad.

Rucher mon Quartier en Mise en reseau des jardins communautaires

Aansluitend bij de voorgaande initiatieven ontwikkelden we een project waarbij mensen leren hoe ze bijen kunnen houden in hun eigen buurt. Ze leren op die manier ook het belang van biodiversiteit kennen en verwerven inzicht in een van de basisprincipes van ons ecosysteem, i.e. bestuiven en de fragiliteit ervan.

Een tweede bijkomend en vrij recent project is Mise en Reseau des Jardins Communautaires dat zowel in Brussel als in Wallonië werkzaam is. De nadruk ligt hier op het scheppen van een netwerk tussen de verschillende tuinen met het doel om de kennis- en ervaringsuitwisseling en duurzaamheid van de verschillende initiatieven te versterken. De structuur is vergelijkbaar met die van de GASAPs. De tuinen zijn als alle Gasaps autonoom en versterken elkaar in een netwerk.

Ferme Urbaine Agro-Ecologique de Neder-over-Heembeek

Een recent en in deze context zeer relevant project is de stadsboerderij in Neder-over-Heembeek. Het gaat om een boerderij van ongeveer 1 hectare waarvan we nu ongeveer een 0.4 hectare bewerken. Hiermee kunnen we 20 huishoudens die zich in een GASAP verenigen, bevoorraden met groenten en op termijn gedeeltelijk ook met fruit.

Het project wordt gedragen door 2 agronomen die 4 stagiaires opleiden. Na twee jaar zouden zij in staat moeten zijn een eigen project op te starten. We zijn daarom nu ook al bezig met het zoeken van mogelijke gronden en het oprichten van een loket waar we mensen kunnen ontvangen die met landbouw in de stad willen beginnen. Vooral in de rand van Brussel, zowel binnen als buiten de gewestgrenzen zijn er heel veel mogelijkheden.

We zien dat stadslandbouw momenteel vooral in de zogenaamde ontwikkelingslanden sterk voet aan de grond heeft, maar wij geloven dat dit op termijn ook een deel moet gaan uitmaken van een ander maatschappelijk en dus ook economisch model in Westerse landen. Het houdt geen steek om landbouw puur te zien als een import-

---

Landbouw is de enige economische sector waar je zonder iets te hoeven doen, meer uithaalt dan wat je er in steekt.

---

exportmachine die de handelsbalansen in evenwicht moet houden, noch dat we de grond blijven vernielen met chemische middelen ver van de stad. Dat is nergens voor nodig. Landbouw is de enige economische sector waar je zonder iets te hoeven doen, meer uithaalt dan wat je er in steekt (de zaadjes). Waar

maken we ons nu druk om? We werken aan een micro-economisch weefsel dat gericht is op zelfvoorziening en niet op export. Dat heeft volgens ons meer zin dan de legitieme, dominante markt van vandaag en het is bovendien ook veel leuker. We zijn niet alleen met die visie: wereldwijd zijn 400 miljoen mensen werkzaam in stadslandbouw die gericht is op de stad waarin of -rond die gesitueerd is.

De toekomst is klein

Hoewel we met deze projecten veel succes hebben en steeds verder groeien, zien we de toekomst niet groots. Meer en meer van de oprichters gaan zich elders vestigen om nieuwe, kleine projecten uit te zaaien. Dat is eigen aan onze werking. We starten nieuwe projecten, begeleiden die tot ze autonoom zijn en laten ze daarna op eigen benen verder lopen. Belangrijk is wel dat tussen die autonome projecten banden blijven bestaan. Dat maakt het geheel stabiel.

Die banden kunnen ver reiken. Onlangs reisden we naar Ljubljana om over onze projecten te spreken en binnenkort gaan we naar Istanbul om meer te leren over het fenomeen van boerenmarkten bij een gelijkaardige vzw die Bugday heet.

We vinden het belangrijk om steeds in gedachten te houden dat als de schaal te groot wordt de menselijke en ecologische draagkracht verdwijnt. Projecten verliezen dan hun zin. We houden van een veelheid van kleine samenhangende projecten. Zo zit alles in de natuur trouwens in elkaar, veel cellen die samen een levend organisme vormen.

Op die manier werken we mee aan verschillende transitie tegelijk: we heffen de tegenstellingen tussen natuur en stad op, tussen consumptie en productie, we herleiden netwerken tot een menselijke schaal en werken mee aan een economie die niet op financiële winst gebaseerd is maar vooral ecologisch, sociaal en ecologisch kapitaal genereert.

Noot

- 1 Deze tekst verscheen eerder in de congresbundel Future Farms and Food in Europe. Europees Parlement, Brussel, 3 februari 2011. Moeskops B., Vandermosten G., van Altena A., Hutse S. en S. Vaes (red), VODO, Brussel.